

: બંધારણ :

- 14.0 હેતુઓ
- 14.1 પરિચય
- 14.2 ભારતમાં માહિતી સંચારનો વિકાસ
- 14.3 ગ્રંથાલય અને માહિતી સંચારની જરૂરિયાત
 - 14.3.1 માહિતીની જાહેરાત
 - 14.3.2 સ્ત્રોતોના વધતા ભાવો
- 14.4 ગ્રંથાલય અને માહિતી સંચારનો ફાળો
- 14.5 સંચારનો વિસ્તાર
 - 14.5.1 સ્થાનિક ક્ષેત્ર સંચાર
 - 14.5.2 વિશાળ ક્ષેત્ર સંચાર
 - 14.5.3 શહેરક્ષેત્ર સંચાર
- 14.6 ભારતનાં મુખ્ય ગ્રંથાલયો સંચારો
 - 14.6.1 માહિતી અને ગ્રંથાલય સંચાર
 - 14.6.2 વિકસિત ગ્રંથાલય સંચાર
 - 14.6.3 કલકત્તા ગ્રંથાલય સંચાર
 - 14.6.4 અમદાવાદ ગ્રંથાલય સંચાર
 - 14.6.5 મૈસુર ગ્રંથાલય સંચાર
 - 14.6.6 મદ્રાસ ગ્રંથાલય સંચાર
 - 14.6.7 બોમ્બે ગ્રંથાલય સંચાર
- 14.7 ગ્રંથાલય અને માહિતીસંચાર સંબંધિત નિષ્પત્તિ
- 14.8 સારાંશ
- 14.9 તમારી પ્રગતિ ચકાસોના ઉત્તરો
- 14.10 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 14.11 સંદર્ભ અને વધારાનું વાંચન

14.0 હેતુઓ (OBJECTIVES)

આ એકમનો હેતુ ભારતમાં ગ્રંથાલય અને માહિતી સંચારના વિકાસ વિશે ચર્ચા કરવા માટે આપણે ઘણા સમયથી સ્ત્રોત વિસ્તરણ અને ગ્રંથાલય સંચાર વિશે બોલતા હોઈએ પરંતુ તેમ છતાં તેમાં થોડુંક જ કામ થયું છે. આ એકમના હેતુઓ વિદ્યાર્થીને સમજતો બનાવે છે.

- ◆ ગ્રંથાલય સંચાર સંચારીતાનો ખ્યાલ
- ◆ આવા સંચારોની જરૂરિયાત અને હેતુઓ
- ◆ વિભિન્ન શહેર અને રાષ્ટ્રીય સ્તરનો સંચાર
- ◆ ગ્રંથાલય સંચારનો વિકાસ અને માહિતી પ્રત્યાયનમાં તેનો ફાળો

14.1 પરિચય (INTRODUCTION)

માહિતીના અનિયંત્રિત વિકાસ અને આર્થિક જથ્થાના વધારે કાર્યને લીધે કોઈપણ ગ્રંથાલય અને માહિતીકેન્દ્ર આર્થિક અને સંગ્રહિત બાબતમાં પોતાની જાતને સંતોષિત ન કહી શકે. પરિસ્થિતિથી

અજાણ વપરાશ કરતા તેના રસના સ્ત્રોતોનો દરેક યોગ્ય પ્રકાશનો માંગે છે. આવી પરિસ્થિતિમાં ગ્રંથાલયોને દસ્તાવેજ સ્થિત આંતર ગ્રંથાલય ધિરાણ માટે સામુહિક પત્રક છે. ભૌગોલિક તાર સેવા દ્વારા એક દસ્તાવેજ મેળવવામાં દિવસો અથવા મહિનાઓ લાગે છે. ટેલિકોમ્યુનિકેશન પ્રદ્યોગીકીમાં ઉત્ક્રાંતિએ ગ્રંથાલય સંગ્રહાલયો માટે નવું વિશ્વ ખુલ્લું મૂક્યું છે. વર્તમાન વિકાસે રાજકીય અને રાષ્ટ્રીય સ્તરે બધા ગ્રંથાલયો એકત્રિત થાય અને સ્ત્રોત વિસ્તરણ કરે તેનો પાયો નંખાયો છે. ઘણાં બધા ગ્રંથાલયો અને માહિતીકેન્દ્રોનું સર્જન થયું છે. આ સંચાર માત્ર ગ્રંથાલય સંગઠનને લગતી સેવાઓ નથી આપતા પરંતુ તેઓ વિવિધ સેવાઓ પૂરી પાડે છે. જેવી કે, સંચાર, ઈન્ટરનેટ જોડાણ, ઈ-મેલ માહિતી કનેક્શન માટે સેન્ટર રીપોઝિટલી અને ઘણીબધી. આવા સંચારોમાં સામુહિક સૂચિકરણ ઓનલાઈન પબ્લિક પ્રક્રિયા સૂચિમાં સ્થળાંતરિત થાય છે. અને OPAC સાથે આધુનિક સંગ્રહથી જોડાય છે કે જે આધુનિક ગ્રંથાલયોના સર્જન તરફ દોરી જાય છે. રાષ્ટ્રીય ગ્રંથાલય અને માહિતી વિજ્ઞાન સમિતિ તેના રાષ્ટ્રીય માહિતી કાર્યક્રમોને સંચાર વિશે તારવેલું કે “કેટલાક હેતુસર કાર્યો માટે બે અથવા વધારે ગ્રંથાલયો અથવા અન્ય સંસ્થાઓ સામાન્ય નમુનાથી માહિતી અદલા-બદલી માટે ઔપચારિક વ્યવસ્થાપનનો આગ્રહ રાખે છે કે જે જુદા ગ્રંથાલયો અને અન્ય સંસ્થાઓ દ્વારા બધા વપરાશ કરતાઓને પૂરી પાડવામાં આવે છે. ગ્રંથાલય એક અલગ બાબત છે તેમ છતાં એકબીજાને પોતાની બાબતોની સેવા આપવા સંમત હોય છે. કોમ્પ્યુટર અને ટેલ પ્રત્યાયન એ તેમની વચ્ચે થતાં પ્રત્યાયનની સુવિધા આપતું સાધન છે.” UNISIST-II કાર્યરત માહિતી આવી રીતે જોવે છે. “આંતરિક સંબંધિત માહિતીતંત્ર કે જે પ્રત્યાયન સુવિધા સાથે સંકળાયેલ છે કે જે વપરાશ કરતાને સારી સેવા આપવા માટે વધારેને ઓછા ઔપચારિક કરારો સાથે માહિતી કાર્યનું નિયંત્રણ અને અનુકરણ કરે છે.” આવી રીતે ગ્રંથાલય સંચાર એ ગ્રંથાલય વચ્ચેનું સંગઠન કે આ ગ્રંથાલયો ટેલી પ્રત્યાયન દ્વારા જોડાયેલું હોય છે. જે માહિતી અને સેવાઓની સંયોજિત સ્વરૂપમાં સ્ત્રોત વિસ્તરણ કરે છે.

14.2 ભારતમાં માહિતી સંચારનો વિકાસ (DEVELOPMENT OF INFORMATION NETWORK IN INDIA)

1980ના મધ્યમાં ટેલી પ્રત્યાયન પરીવર્તન ભારતમાં આવ્યું અને ભારત સરકારે સંચારીકતાની તરસ છીપાવી. ભારતમાં ટેલી પ્રત્યાયન વિભાગ રાષ્ટ્રીય ટેલી પ્રત્યાયન બંધારણ કે જે દેશમાં સંચાર બંધારણ માટે આશીર્વાદ રૂપ ગણાય છે. તેની જાળવણી માટે જવાબદાર છે. મુખ્ય સંચાર રાષ્ટ્રીય માહિતી કેન્દ્ર દ્વારા NICNET નું 1975માં સ્થાપન થયું. ગ્રંથાલય મંડળમાં NISSAT મુખ્ય વિકાસ હતો. તે વૈજ્ઞાનિક વિભાગ અને ઔદ્યોગિક સંશોધન હેઠળ 1977માં સ્થાપિત થતો હતો. જેનો હેતુ રાષ્ટ્રીય માહિતી તંત્ર અને સેવાનો વિકાસ કરવાનો હતો. તેણે અમદાવાદ ગ્રંથાલય સંચાર, બોમ્બે ગ્રંથાલય સંચાર, કલકત્તા ગ્રંથાલય સંચાર, વિકસિત ગ્રંથાલય સંચાર, મૈસુર ગ્રંથાલય સંચાર, બેંગલોર ગ્રંથાલય સંચાર અને પુના ગ્રંથાલય સંચાર મહત્વનો ફાળો આપેલ છે.

INFLIBNET 1988માં વિકાસ થતાં રાષ્ટ્રીય વ્યાપી માહિતી પ્રક્રિયા સુધારણા અને અદલાબદલીમાં સુધારો થયો છે. તેનો પાયો UGC દ્વારા નંખાયો હતો. આ ઉપરાંત ત્યારે ઘણાં સંચાલકોનો વિકાસ થયો હતો કે જેઓ સંસ્થાઓ વચ્ચે સ્ત્રોત વહેંચણી કરી શકે. જેવા કે SIRNET વૈજ્ઞાનિક અને ઔદ્યોગિક સમિતિ.

વર્ષ	સંચાર	સહકારી
1977	NICNET	NIC
1986	CALIBNET, Kolkata	NISSAT
1988	INFLIBNET	UGC
1992	DELNEJ, Delhi	NISSAT
1993	ADINET, Ahmedabad	NISSAT
1993	MALIBNET, Chennai	INSDOC
1994	MALIBNET, Mysore	NISSAT
1995	BALNET, Bangalore	NISSAT

માહિતી પ્રદ્યોગિકોની વૃદ્ધિ સાથે હવે ઈન્ટરનેટ મહત્તમ રીતે પ્રત્યાયન રીતે ચેનલનો ઉપયોગ કરે છે. આ પ્રતિબંધિત સંચારો વૈશ્વિક સંચારની તક આપે છે. લગભગ બધા સંચારો તેની સેવા માટે ઈન્ટરનેટનો ઉપયોગ કરે છે.

14.3 ગ્રંથાલય માહિતી સંચારની જરૂરીયાત (NEED OF LIBRARY AND INFORMATION NETWORKING)

વિશ્વની એકપણ ગ્રંથાલય પૈસા, માનવશક્તિ અને માહિતીના ક્ષેત્રમાં પોતે સંતોષી છે તેવું ન કહી શકાય. આ સમસ્યાને પહોંચી વળવું એ ખૂબ જ અઘરું છે. પરંતુ ગ્રંથાલયો જો સ્ત્રોત વિસ્તરણ કરે તો તે ગ્રંથાલય સંચારમાં મુળ સમાન છે.

14.3.1 માહિતીની જાહેરાત (Information Boom)

માહિતીની ખૂબ જ વૃદ્ધિ થાય છે. ઘણાં બધા સંશોધકો ઉત્પન્ન થયા છે અને તેને આધારે અસંખ્ય પ્રકાશનો વધ્યાં છે. માહિતીને બેધ્યાન કરવાની હંમેશા શક્યતા રહેલી છે. માત્ર આજ નહીં હવે ઈન્ટરનેટ માહિતીનો વિશાળ સ્ત્રોત બન્યો છે. કોઈપણ ઈન્ટરનેટ ગમે તે શોધી શકે છે. પ્રકાશનમાં ચહેરો ફેરવી નાખે છે. અત્યારનો યુગ યાંત્રિક પ્રકાશનનો છે. કારણ કે તે સરળ છે. ગમે તે ઈન્ટરનેટ પર પ્રકાશિત કરી શકે છે. કોઈ એક CDROM અથવા DVD માં પણ પ્રકાશિત કરે છે કે જેનો માધ્યમ દ્વારા વિના ખર્ચે ઉપયોગ કરી શકાય છે.

આ પરિસ્થિતિ માત્ર પ્રકાશનને સરળ નથી બનાવતી પરંતુ તે બિનસંબંધિત સાહિત્ય પ્રકાશન માટે સારી તક પૂરી પાડે છે. વપરાશ કર્તાઓ માટે સંબંધિત માહિતીઓ શોધવી તે એક સમસ્યા સમાન હોય છે અને ગ્રંથાલયની સેવાની ઉચ્ચ ગુણવત્તા ક્ષમતા રાખવી તે પણ મુશ્કેલ હોય છે.

14.3.2 સ્ત્રોતોના વધતા ભાવો (Rising Price of Resources)

પરંપરાગત રીતે ગ્રંથાલયો પુસ્તક, સામયિક, સંદર્ભ સ્ત્રોતોનો સંગ્રહ થયો છે. આર્થિક પડતી અને પૈસાના ઘટાડા સાથે ગ્રંથાલયો માટે માહિતી સ્ત્રોતોની ખરીદી ખૂબ જ મુશ્કેલ બની જાય છે. દુર્ભાગ્ય ભારતીય ગ્રંથાલયોમાં સામયિક સમુદ્રપાર પ્રકાશન ઉપલબ્ધ કરે છે. આવી રીતે આ બધી ગ્રંથાલયના બજેટને અસર કરે છે. આ સમસ્યાને પહોંચી વળવા સંયોજિકા ગોઠવણી જરૂરી છે. કે જે માત્ર ગ્રંથાલય સંચાર દ્વારા શક્ય બને. ગ્રંથાલયમાં ઉપયોગમાં આવતાં સાધનો જેવા કે પ્રિન્ટર, સ્કેનર, આધુનિક કેમેરા વગેરેને ભાવો દિનપ્રતિદિન ઉંચા થતા જાય છે. સંચાલિત ગ્રંથાલયો અન્ય ગ્રંથાલયોમાં કે જેમની પાસે સારો સ્ત્રોત છે અને જે સારું કામ કરે છે તેઓના કામને સ્થિર કરવાની સુવિધા આપે છે.

બીજી રીતે જોઈએ તો સ્ત્રોતોના વધતા ભાવો ગ્રંથાલય સેવાના ભાવમાં પણ વધારો કરે છે. આ સેવાના ભાવ ઘટાડવા માટે અન્ય ગ્રંથાલય સંચાર સાથે આંશિક રીતે અથવા બીજા ચોક્કસ કેન્દ્રોની મદદથી આમાં ઘટાડો કરી શકાય. ગ્રંથાલયનું ડુબતું બજેટ અને રૂપિયાનું ઝીણું સ્તર ગ્રંથાલય સંપાદન પર અસર કરે છે. નીચેનાં અર્થોનો અમલ કરતાં ચોક્કસ સ્તરને પામી શકાય છે.

- સ્ત્રોત વહેંચણી માટે કમ્પ્યુટર અને પ્રત્યાયન સંચારનો ઉપયોગ
- પ્રત્યાયન સંચાર દ્વારા રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય ડેટા બેઈઝનો ઉપયોગ
- પૂર્ણ અક્ષરની સી.ડી. આધારિત તંત્રનો પરિચય

ગ્રંથાલયો બીજા ઘણા ક્ષેત્રોમાં સ્ત્રોત વહેંચણી કરી શકે છે. જેમાં સંગઠિત સંપાદન, સંગઠિત પત્રક, સંગઠિત વર્ગીકરણ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. ગ્રંથાલયો વચ્ચે સ્ત્રોત વહેંચણીની પ્રવૃત્તિમાં સૌથી પ્રખ્યાત પ્રવૃત્તિઓ આંતર ગ્રંથાલયધિરાણ છે. આંતર ગ્રંથાલય ધીરાણ એક પરંપરાગત ગ્રંથાલયો માં માહિતી પ્રત્યાયનમાં અડચણો અસર પામે છે. જેમ કે ગ્રંથાલય ઉછીનું આપવું, અંતર, ભાષા, સમય વગેરે કોમ્પ્યુટર કૃત આંતર ગ્રંથાલય ધિરાણ તંત્ર આ મર્યાદાને ઓછી કરે છે. આવી રીતે સંચારીત વાતાવરણ ગ્રંથાલયો વચ્ચે સંગઠનની સુવિધા પુરી પાડી સ્ત્રોત, પૈસા અને માનવીય શક્તિમાં કરકસર કરાવે છે.

14.4 ગ્રંથાલય અને માહિતી સંચારનો ફાળો (ROLE OF LIBRARY AND INFORMATION NETWORKS)

ગ્રંથાલય સંચાર સ્થાપવાનો મુખ્ય હેતુ સ્ત્રોતની વહેંચણી છે. તે સંગઠિત પ્રક્રિયા કરીને ગ્રંથાલય સૂચિ અને દસ્તાવેજ સંગઠિત સંપાદનની સુવિધા પુરી પાડે છે અને ગ્રંથાલય સ્ત્રોતના બગાડને દૂર કરી કરકસર પૂરી પાડે છે. ગ્રંથાલય સંચાર માહિતી માટે મહત્વનો ભાગ ભજવે છે.

- (1) ગ્રંથાલય સંચાર એ દસ્તાવેજ સ્ત્રોતો, માનવ સ્ત્રોતો અને સંયોજન આધારિત સામયિક અથવા ડેટા બેઈઝની પ્રક્રિયા માટે અસરકારક અને વ્યાજબી ધોરણે સ્ત્રોત વિસ્તરણ કરવું જોઈએ.
- (2) કોઈપણ ગ્રંથાલય પોતે સંતોષી ગણાતું નથી. તેથી તેણે વિષયના બધા સ્ત્રોતોને આવરી લેવા જોઈએ. જેથી સંગ્રહ વિકાસના ભાવ ઘટે અને નકલ દૂર થાય તેવા સામુહિક પ્રયત્નો કરવા જોઈએ.
- (3) ગ્રંથાલય સંચાર ભાગ લેનાર ગ્રંથાલયોને સૂચિ તેમજ દસ્તાવેજ શોધવાની સેવા પૂરી પાડે છે. કેન્દ્રીય નિયમન એકમ સંચાર અને પૂરી પડાયેલી રેફરલ સેવાને માંગ મુજબ નિયંત્રિત કરે છે.
- (4) ગ્રંથાલય સંચારે વિભિન્ન ગ્રંથાલય સંચારો વચ્ચે સુસંગઠન માટે રાજકીય, રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રી સંગઠનો આપવા જોઈએ.
- (5) ગ્રંથાલય સંચારો વિશ્વ ધોરણો સાથે સંપૂર્ણ છે. જેવા કે MARC 21, CCF, ISO 2709, Z39.2, Z39.50, OAI/PMH વગેરે.
- (6) ગ્રંથાલય સંચાર નવા ગ્રંથાલયનાં સર્જન માટે તકો અને સુવિધાઓ અને સેવાઓ આપે છે. જેમાં આધુનિક ગ્રંથાલય વ્યક્તિગત SDI વગેરેનો સમાવેશ થાય છે તે નવ ગ્રંથાલયોના જુદા સ્તરો બાંધકામ માટેની તકોમાં વધારો કરે છે.

◆ તમારી પ્રગતિ ચકાસો

- (1) માહિતી પ્રત્યાયનનો ગ્રંથાલય અને માહિતી સંચારો એ ભજવેલ ભાગની ચર્ચા કરો.

નોંધ : (1) તમારો જવાબ આપેલ જગ્યામાં લખો.

(2) આ એકમને અંતે આપેલ જવાબો સાથે તમારો જવાબ સરખાવો.

14.5 સંચારનો વિસ્તાર (COVERAGE OF NETWORKS)

ગ્રંથાલય સંચાર એ કાયમી નથી પરંતુ જુદા ગ્રંથાલયો વચ્ચે ટેલી પ્રત્યાયન ચેનલ દ્વારા કોમ્પ્યુટરના સંચારણ છે. આ કોમ્પ્યુટર માહિતીનો સંગ્રહ કરે છે અને ગ્રંથાલય દ્વારા માંગવામાં આવતા તેને પૂરી કરે છે. ગ્રંથાલય સંચારનો વિસ્તાર કેમ્પસથી માંડી વિશ્વ ફરતે હોઈ શકે. વિસ્તારના આધારે આ સંચારને ત્રણ પ્રકારના સંચારમા વિભાજન કરી શકે.

14.5.1 સ્થાનિક ક્ષેત્ર સંચાર (LAN) (Local Area Network)

ગ્રંથાલય સંચારોના બધા સ્પર્ધકો જ્યારે મર્યાદિત ભૌગોલિક સ્થળમાં વિકસિત થાય તેને સ્થાનિક ક્ષેત્ર સંચાર કહે છે. બીજા શબ્દોમાં LAN એ કોમ્પ્યુટર ગ્રુપ છે અને સામાન્ય પ્રત્યાયન અથવા વાયરલેસ જોડાણ નાના ભૌગોલિક ક્ષેત્રમાં જોડે છે. સ્થાનિક ક્ષેત્ર સંચાર જો થોડાક એટલે બે કે ત્રણથી હજારો વપરાશ કરનારને સ્ત્રોતો પૂરા પાડે છે.

14.5.2 વિશાળ ક્ષેત્ર સંચાર (WAN) (Wide Area Network)

જ્યારે બધા સામેલ ગ્રંથાલયો જુદાં જુદાં સ્થળોએ સ્થિત હોય (દા.ત. ભારતમાં CSIR લેબોરેટરી સંચાર) તેને વિશાળ ક્ષેત્ર સંચાર કહે છે. બીજા શબ્દોમાં WAN એ ભૌગોલિક અંતરયાળ ટેલી પ્રત્યાયન સંચાર છે. ઉદા. તરીકે DELNET

14.5.3 શહેરીક્ષેત્ર સંચાર (MAN) (Metropolitan Area Network)

જ્યારે બધા સંચારો એક જ શહેરમાં સ્થિત હોય તેને શહેરી ક્ષેત્ર સંચાર કહે છે. MAN અને WAN જેવું છે પરંતુ કેટલીક વાર તે LAN અને WAN ની વચ્ચેનું ગણાય છે. MAN એ સામાન્ય રીતે શહેરની મર્યાદામાં હોય કે તેથી તેણે શહેરીક્ષેત્ર સંચાર કહે છે. MAN ને LAN ના આંતરીક જોડાણો છે. CALIBNET, DELNET વગેરે શહેરીક્ષેત્ર સંચારનાં ઉ.દા. છે.

◆ તમારી પ્રગતિ ચકાસો

(2) ગ્રંથાલય સંચારના જુદા પ્રકારોની ચર્ચા કરો.

નોંધ : (1) તમારો જવાબ આપેલ જગ્યામાં લખો.

(2) આ એકમને અંતે આપેલા જવાબ સાથે તમારો જવાબ સરખાવો.

14.6 ભારતનાં મુખ્ય ગ્રંથાલય સંચારો (MAJOR LIBRARY NETWORKS IN INDIA)

ભારતમાં ઘણા બધા ગ્રંથાલય સંચારો છે. પરંતુ કેટલાક જ સક્રિય છે. મુખ્ય સક્રિય DELNET, INFLIBNET, MYLIBNET વગેરે.

14.6.1 માહિતી અને ગ્રંથાલય સંચાર (INFLIBNET) (Information and Library Network)

મહાવિદ્યાલય ગ્રંથાલય તંત્રને સ્વયંસંચાલિતતા અને આધુનિકતામાં INFLIBNET મદદ કરે કે તે ઈસામાયિકની પ્રક્રિયા માટે યુનિવર્સિટીને હાઈસ્પીડ સુવિધા આપે છે. ભારતમાં પ્રત્યાયન ક્ષેત્રે તે મહત્વનો ભાગ ભજવનાર બને છે. UGC હેઠળ 1991માં ભારતમાં INFLIBNET નો વિકાસ થયો. શરૂઆતમાં આંતર મહાવિદ્યાલય કેન્દ્ર અંતર્ગત પુરાતન શાસ્ત્ર યોજનામાં વિકાસ થયો. INFLIBNET નું મુખ્ય મથક અમદાવાદ ગુજરાતમાં છે.

હેતુઓ : માહિતી અને ગ્રંથાલય સંચાર એ UGC નું મુખ્ય કાર્યક્રમ છે. તેનું મુખ્ય મથક ગુજરાતી યુનિવર્સિટી કેમ્પસ અમદાવાદમાં સ્થિત છે આ કાર્યક્રમ સીધી રીતે જ ગ્રંથાલય અને, માહિતી કેન્દ્રને આધુનિકતા તરફ દોરે છે અને માહિતી સ્થળાંતર સ્કોલરનો સહકાર, શૈક્ષણિક પ્રરસ્યુટ માટે યાંત્રિકતા પૂરી પાડે છે.

INFLIBNET સ્થાપન નીચેનાં હેતુસર થયું છે.

- પ્રત્યાયન સુવિધાનું સ્થાપન કરવું જેમાંથી માહિતી સ્થળાંતર અને પ્રક્રિયાની ક્ષમતાનો વિકાસ થાય જે સ્કોલરશીપને સહકાર, અધ્યયન, સંશોધન અને શૈક્ષણિક શોધ સંગઠીત સંસ્થાઓ દ્વારા મહાવિદ્યાલય ગ્રંથાલય અને માહિતી કેન્દ્ર, કોલેજ, યુજીસી માહિતી કેન્દ્ર, રાષ્ટ્રીય મહત્વતાની સંસ્થા અને RND સંસ્થાનું કોમ્પ્યુટર પ્રત્યાયને સંચાર દ્વારા જોડાણ વર્ષો જતા આ કાર્યક્રમે ખુબ પ્રગતિ કરી છે. 1996ના મે મહિનામાં તેની શરૂઆત થઈત્યારે આંતર ગ્રંથાલય કેન્દ્ર આધારિત ઓળખાતો

હતો જે UGC હેઠળ આવેલો. UGC એ દેશની બધી મહાવિદ્યાલય ગ્રંથાલયોમાં સ્ટેટ ઓફ ધ આર્ટ પ્રદ્યોગિકીનો ઉપયોગ કરી રાષ્ટ્રવ્યાપી હાઈસ્પીડ માહિતી સંચારનું અમલીકરણ કરાવ્યું. ભારતમાં શૈક્ષણિક અને સંશોધન વચ્ચે INFIBNET ઉત્તમ પ્રત્યાયન પૂરું પડાય છે.

14.6.1 કાર્યો :

વિશાળ હેતુઓની પરિપૂર્ણતા માટે INFLIBNET નીચેના કાર્યો કરે છે.

- ◆ અદ્વિતીય ધોરણોનો ઉપયોગ કરી દેશમાં ગ્રંથાલય અને માહિતીકેન્દ્રોમાં કોમ્પ્યુટર કૃત ક્રિયાઓનું અમલીકરણ કરાવવું.
- ◆ ધોરણો અને અદ્વિતીય માર્ગદર્શિકાઓનો પ્રયુક્તિ, પદ્ધતિ, ક્રિયા, કોમ્પ્યુટર, હાર્ડવેર અને સોફ્ટવેર, સેવા અને તેનું અમલીકરણ બધા ગ્રંથાલયો દ્વારા તેમાં સમાવેશ કરાવવા કે જેથી સ્ત્રોતો અને સુવિધાઓનો સંગ્રહ અને સ્થળાંતરમાં બહોળા પ્રમાણમાં ઉપયોગ કરી શકીએ.
- ◆ દેશના વિભિન્ન ગ્રંથાલયો અને માહિતી કેન્દ્રોને રાષ્ટ્રીય સંચારમાં આંતર જોડાણ આપવું. માહિતી નિયમન અને સેવા સંચારમાં સુધારો.
- ◆ ગ્રંથાલયોને સરળ પ્રક્રિયા દ્વારા માહિતી સંગ્રહ પૂરો પાડવો અને ઓનલાઈન સામુહિક શ્રેણી સૂચિ, સંશોધન, પુસ્તક, આલેખો અને બિન પુસ્તકીય સાહિત્ય ભારતમાં વિભિન્ન ગ્રંથાલયોમાં પહોંચાડવું.
- ◆ જુદી ભારતીય ભાષામાં પ્રાપ્ત થયેલાં માહિતી દસ્તાવેજો અને હસ્તપ્રતોમાં ઉપલબ્ધ કિમતી માહિતી માટે નવી પદ્ધતિ અને પ્રયુક્તિનો વિકાસ કરવો.
- ◆ સૂચિકરણ વહેંચણીની આંતરગ્રંથાલય ધિરાણ સેવા, સૂચિ ઉત્પાદન સંગ્રહ વિકાસ દ્વારા સ્ત્રોતોનો બહોળા પ્રમાણમાં ઉપયોગ કરવો.
- ◆ વપરાશકર્તાને આખા દેશમાંથી ગમે તે સ્થળે ગમે તે અંતરેથી શ્રેણી, સંશોધન, પુસ્તક, આલેખનું સાહિત્ય પ્રાપ્ત થાય.
- ◆ યોજના, સંસ્થા, વિશિષ્ટતા વગેરેના ડેટા બેઈઝો સર્જન કરવા કે જે ઓનલાઈન માહિતી સેવા આપે.
- ◆ દેશના માહિતી કેન્દ્રો, દસ્તાવેજ કેન્દ્રો અને ગ્રંથાલયો વચ્ચે સંગઠનને પ્રોત્સાહન આપવું જેથી સ્ત્રોતનો લાભ શક્તિશાળી નબળાં સ્ત્રોત ક્ષેત્રને પૂરું પાડે.
- ◆ કોમ્પ્યુટર કૃત ગ્રંથાલય ક્રિયામાં તાલીમબદ્ધ અને વિકસિત માનવ સ્ત્રોતો પૂરાં પાડવા કે જેઓ INFLIBNET ને મેનેજ કરી શકે.
- ◆ વૈજ્ઞાનિકો, એન્જનીયરો, સામાજિક વૈજ્ઞાનિકો, સંશોધકો અને વિદ્યાર્થીઓ ઈ-મેલ ફાઈલ ટ્રાન્સફર કોમ્પ્યુટર સંમેલન દ્વારા શૈક્ષણિક પ્રત્યાયનની સુવિધા પ્રાપ્ત કરે.
- ◆ તંત્ર ડીઝાઈન અનુસરવું અને પ્રત્યાયન કોમ્પ્યુટર સંચાર, માહિતી ગોઠવણી તથા સંચાલનનાં ક્ષેત્રોનો અભ્યાસ
- ◆ કોમ્પ્યુટર સંચારીત માહિતી ઓનું નિયમન અને વ્યવસ્થાપન
- ◆ પ્રત્યાયન સંચાર અને વ્યવસ્થા જાળવણી માટે નિયમન અને નિયંત્રણ તંત્રનું સ્થાપન.
- ◆ ભારતની અને ફોરેનની ક્ષેત્ર સંબંધિત હેતુ માટે સંસ્થાઓ, ગ્રંથાલયો, માહિતી કેન્દ્રો અને અન્ય સંસ્થાઓનું જોડાણ.
- ◆ RND નું સર્જનને બહાર પાડવો અને અન્ય સુવિધાઓ અને યાંત્રિક સ્થિતિનું પ્રોત્સાહન હેતુ હેતુમાંથી જાહેર કરાય.
- ◆ માહિતી સેવા દ્વારા રેવેન્યુ ઉત્પન્ન કરવી. બીજી બધી પ્રવૃત્તિઓ કરવા માટે ઉપર્યુક્ત હેતુ પ્રમાણે કામ થવું જરૂરી છે.

14.6.1.2 સેવાઓ :

ઉપર દર્શાવેલા હેતુઓને સહકાર આપવા INFLIBNET નીચેની પ્રવૃત્તિઓ કરે છે.

સ્વયંસંચાલન ગ્રંથાલય : INFLIBNET મહાવિદ્યાલય ગ્રંથાલયોને ગ્રંથાલય પ્રવૃત્તિઓ સ્વયં સંચાલિત કરવા સહાય કરે છે. ગ્રંથાલયનાં સંચાર સર્જન માટે સ્વયં સંચાલિત એ પ્રથમ પગથિયું છે. આવી રીતે 123 ગ્રંથાલયોને બાધકામ અને સ્વયં સંચાલનતા માટે સહાય મેળવેલ છે. INFLIBNET UGC દ્વારા સહાય આપે છે. માત્ર બંધારણ સર્જન માટે જ નહિ પરંતુ INFLIBNET આર્થિક સહાય બીજા પાંચ વર્ષ માટે આપે છે. INFLIBNET ગ્રંથાલય સ્વયંસંચાલન પેકેજ વિકસાવ્યું છે. જે SOUL તરીકે ઓળખાય છે. SOUL ક્લાઈન્ટ સર્વર વાતાવરણમાં કામ કરે છે. હાલમાં SOUL વિન્ડો એટલે કે તે તે આધારે વિકાસ પામ્યો છે. પરંતુ તેનાં પ્રયુક્તો ને લીધે તે લીનક્સ પ્લેટફોર્મનું પોર્ટ બનશે. ગ્રંથાલયની જરૂરિયાત મુજબનાં બધા જરૂરી મોડ્યુલો આમા છે.

સોફ્ટવેર વિકાસ : SOUL ઉપરાંત INFLIBNET એ ઘણી બધી નાની સુવિધાઓ ગ્રંથાલય પગથિયાં માટે વકસાવી કરી છે. તે યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલય દ્વારા ઊભી થયેલ માંગને પણ પૂરી કરે છે. જેવી કે, ભૂતકાળની વાતચીત, સૂચિની તૈયારી, ગ્રંથાલયના નકલી માહિતીની તપાસણી અને ઘણું બધું

સામુહિક ડેટાબેઝ : તેણે સામુહિક ડેટાબેઝનું નિર્માણ કરેલ છે. જે સતત અપડેટ આના માટે થયા કરે છે.

- ◆ પુસ્તક
- ◆ લઘુશોધ નિબંધ
- ◆ શ્રેણી હોલીંગ
- ◆ વર્તમાન શ્રેણી
- ◆ નિષ્ણાંત
- ◆ સંશોધન યોજના
- ◆ દ્વિતીય શ્રેણી/સીડી રોમ
- ◆ DDC શ્રેણી

વેબ ઈન્ટરફેસ દ્વારા આ ડેટાબેઝનીઓનલાઈન પ્રક્રિયા થાય છે. આ ઉપરાંત INFLIBNET એ SEWAK તંત્રને વિકસાવ્યું છે જે સ્વયં સંચાલિત ઓફલાઈન ક્વેરી ઈ-મેઈલ દ્વારા પ્રક્રિયા કરે છે.

ડેટાબેઝ : INFLIBNET એ CDROM માં ઘણા જ ડેટાબેઝ ઉમેર્યા છે. તે યુનિવર્સિટીનાં સંશોધકને ડાટાબેઝ સંશોધન સેવા મફત આપે છે. નીચેના ડેટાબેઝ INFLIBNET દ્વારા જોડાણ પામ્યા છે.

- ◆ વર્તમાન જથ્થો ડિસ્ક પર : સામાજિક વર્તન વિજ્ઞાન
- ◆ આંતરરાષ્ટ્રીય સંશોધન લેખ : માનવતા અને સામાજિક વિજ્ઞાન
- ◆ EconLit : આર્થિક સાહિત્ય
- ◆ EMBASE ઔષધ અને ફાર્માકોલોજી સીડી
- ◆ ERIC : શિક્ષણ અને સંશોધન કેન્દ્ર
- ◆ IICD : આંતરિક માહિતી
- ◆ આંતરીક વિજ્ઞાન
- ◆ આંતરીક સામાજિક વિજ્ઞાન

- ◆ ISSN કોમ્પેક્ટ : ISSN રજીસ્ટર CD-ROM પર
- ◆ LISA : ગ્રંથાલય અને માહિતી વિજ્ઞાન લેખ
- ◆ NUCSSI : ભારતમાં વૈજ્ઞાનિક શ્રેણીનું સામૂહિક સૂચિ
- ◆ તત્ત્વચિંતકોની સૂચિ
- ◆ Psyclit : મનોવૈજ્ઞાનિક સાહિત્ય
- ◆ SS CI : સામાજિક વિજ્ઞાન પુરાતન યાદી
- ◆ Sociofile : સામાજિક વિજ્ઞાન લેખ
- ◆ Ulrich's ઓન ડિસ્ક : આંતરરાષ્ટ્રીય તબક્કાવાર શબ્દકોષ

INFLIBNET OCLC ની પ્રથમ શોધ સેવા પણ પૂરી પાડે છે. આ સેવામાં 85 સામાયિકોને આવરે છે. આ સેવા ઓફલાઈન મોડ ઉપર અપાય છે. જેનો મતલબ કોઈ એક સાહિત્ય જરૂરિયાત માટે રીકવેસ્ટ મોકલે તો તે INFLIBNET માં જાય છે અને તેની શોધ કરાય છે અને રીકવેસ્ટ મોકલનારને તેનું પરીણામ મોકલી અપાય છે.

માનવીય સ્ત્રોત વિકાસ INFLIBNET યુનિવર્સિટી સ્ટાફને નવા સ્વયં સંચાલિત સાધનો અને પ્રયુક્તિઓ માટે ઘણા ટૂંક સમયના કોર્સનું આયોજન કરેલ છે.

એક મહિનાનો ટૂંકા સમયનો તાલીમ કાર્યક્રમ : આમાં ઘણાં કાર્યક્રમોનો સમાવેશ થાય છે. જે યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલયના વ્યવસાય માટે હોય છે. આ કોર્સમાં તાલીમનું મોડ્યુલ ગ્રંથાલય અને માહિતી હેતુ માટે અમલીકરણમાં હોય છે.

ઓનસાઈટ તાલીમ : INFLIBNET ઓનસાઈટ ટૂંકા તાલીમના કાર્યક્રમનું આયોજન કરે છે. તે ગ્રંથાલય સ્ટાફને સ્વયં સંચાલિત ગ્રંથાલય માટે વ્યક્તિગત તાલીમ પણ આપે છે.

દસ્તાવેજ પહોંચાડવાની સેવા : INFLIBNET એ દસ્તાવેજ પહોંચાડવાના 6 કેન્દ્રોને સ્થાપ્યા છે. આ સેવા નહીં નફા, નહીં નુકસાન આધારે અપાય છે. સામુહિક સૂચિને સેકન્ડરી શ્રેણી અને વર્તમાન શ્રેણીએ દરેક મહાવિદ્યાલયના ગ્રંથમાં રાખવામાં આવે છે. કોઈપણ આ ગ્રંથાલયોનો સંપર્ક કરી દસ્તાવેજ માટે વિનંતી કરી શકે છે. વિનંતી ઈ-મેઈલ, ફેક્સ, ટેલીફોન, તાર અને વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિ દ્વારા હોવી જોઈએ. દસ્તાવેજ ઝેરોક્ષ અથવા યાંત્રિક સ્વરૂપ વિનંતી કરનારને સામાન્ય કિંમતે મોકલી દેવામાં આવે છે. કેન્દ્રો આ મુજબ છે.

- ◆ બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટી, વારાણસી
- ◆ હૈદરાબાદ યુનિવર્સિટી, હૈદરાબાદ
- ◆ વિજ્ઞાનની ભારતીય સંસ્થા, બેંગ્લોર
- ◆ જવાહરલાલ નહેરુ યુનિવર્સિટી, દીલ્હી
- ◆ પંજાબ યુનિવર્સિટી, ચંદીગઠ
- ◆ સામાજિક વિજ્ઞાનની ટાટા સંસ્થા, મુંબઈ

વર્તમાન જાગૃતિની સેવાઓ :

તબક્કાવાર વિજ્ઞાન અને પ્રદ્યોગિક માહિતી એ વર્તમાન જાગૃતતાની સેવા છે. જે INFLIBNET રાષ્ટ્રીય વિજ્ઞાન માહિતી કેન્દ્ર ભારતીય વિજ્ઞાન સંસ્થા, બેંગ્લોરના જોડાણથી પૂરી પાડવામાં આવે છે. તે જીવવિજ્ઞાન, ભૌતિકવિજ્ઞાન, રસાયણ અને પૃથ્વી વિજ્ઞાન એન્જનીયરીંગ, કોમ્પ્યુટરીંગ પ્રદ્યોગીકી, એગ્રીકલ્ચર અને એન્વાયર મેન્ટલ વિજ્ઞાનના ક્ષેત્રમાંથી 4000 કરતાં વધુ સામાયિકોને આવરે છે.

14.6.1.3 UGC INFONET :

UGC INFONET જર્નલ્સ UGC દ્વારા ગોઠવવામાં આવ્યું છે. જે સંશોધન અને શૈક્ષણિક સમુદાયને યાંત્રિક ડેટા બેઈઝ અને પૂર્ણ ટેક્સ સામાયિકનો ઉપયોગ પ્રદાન કરે છે. UGC INFONET યોજના ERNET ના જોડાણથી ચાલે છે. નવી શોધો સાથે યુનિવર્સિટી કેમ્પસ સ્ટેટ ઓફ ધ આર્ટ કેમ્પસ વિશાળ સંચાર સાથે આધુનિક બનતું જાય છે. UGC એ પોતાની પ્રત્યાયન સંચાર વ્યવસ્થા જેને UGC INFONET કહેવાય છે. જોડાયેલ યાંત્રિક અને ટેરીફ સમિતી (JCTC) એ UGC INFONET ના સંગઠન માટે મુખ્ય સંસ્થા છે અને તે યુનિવર્સિટી અને યુગનેટ વચ્ચે જોડાણની સુવિધા પૂરી પાડે છે. UGC INFLIBNET હેતુ સ્પર્ધક યુનિવર્સિટી વતી કિંમતમાં સહકાર આપે છે. સંયોજીત બધા ક્ષેત્રો જેવા કે શુદ્ધ વિજ્ઞાન અને માન્યતાને આવરી લે છે.

UGC INFONET નું સ્થાપન 28 ડિસેમ્બર 2002 માનનીય શ્રી વડાપ્રધાન દ્વારા થયું હતું.

14.6.1.4 સંમેલન અને વર્કશોપ :

INFLIBNET વાર્ષિક મહોત્સવને યોજે છે જે ભારતના જુદા-જુદા સ્થળોએ યોજાય છે કે જેને શિક્ષણ અને સંશોધન સંસ્થાઓ સ્વયં સંચાલનનું અમલીકરણ કહેવાય છે. સંમેલનનાં મુદ્દાઓ વર્તમાન અને ગ્રંથાલય સ્વયં સંચાલન અને સંબંધિત માહિતીઓને આવરે છે.

INFLIBNET ભારતમાં વર્કશોપને પણ સહકાર આપે છે કે જે ગ્રંથાલય સ્વયં સંચાલિત અને આધુનિક ગ્રંથાલયો સંબંધિત હોય છે. વર્તમાનમાં INFLIBNET શ્રેણીબદ્ધ વર્કશોપોને દસ્તાવેજ સંશોધન અને તાલીમ કેન્દ્રો બેંગલોર સાથે સંગઠિત થઈ સહકાર પૂરો પાડે છે.

INFLIBNET યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલયોના આધુનિકતાઓનો મહત્વનો ભાગ ભજવે છે. આર્થિક સહકાર પૂરો પાડી સર્જન માટેનો સહકાર પૂરો પાડે છે. આ ઉપરાંત તે ઘણા બધા કોર્સ પણ ચલાવે છે.

14.6.1.5 UGC નું ઈ સામાયિક સંયોજન :

UGC ના ઈ-સામાયિક સંયોજનનો હેતુ ભારતની યુનિવર્સિટીઓને બધા ધોરણો સાથે યાંત્રિક સામાયિક અને ડેટા બેઈઝની ઓનલાઈન પ્રક્રિયા પૂરી પાડવી. બધી યુનિવર્સિટી કે જે UGC હેઠળ આવે છે. તે કાર્યક્રમનો લાભ મેળવે છે. યોજના સદ્ભાગ્યે કોલેજ સુધી વિસ્તરીત છે. કાર્યક્રમનું સંચાલન માહિતી અને ગ્રંથાલય કેન્દ્ર અમદાવાદ દ્વારા થાય છે. વિભિન્ન યાંત્રિક સ્ત્રોતોની પ્રક્રિયા સામાન્ય રીતે 1 જાન્યુઆરી 2004થી શરૂ થાય છે. જે પ્રથમ 50 યુનિવર્સિટી ત્યારબાદ 100 યુનિવર્સિટીને વિસ્તરે છે.

કાર્યક્રમનો હેતુ યુનિવર્સિટીઓમાં યાંત્રિક સ્ત્રોતોની પ્રક્રિયા વધારવી તેવો છે. ઈ સામાયિક કાર્યક્રમ એ UGC INFONET ના પ્રયત્નો જેનું ધ્યેય શિક્ષણ અધ્યયન સંશોધન જોડાણ અને શાસનની સેવા યુનિવર્સિટીને પુરી પાડવાનું છે. ઈ-સામાયિક કાર્યક્રમ બતાવે છે કે કેવી રીતે પ્રત્યાયન સંચાર અને કોમ્પ્યુટર આ હેતુમાં આગળ વધવા કાર્ય કરે છે. ઈ-સામાયિક રાષ્ટ્રમાં તેની ઉત્કૃષ્ટતા દ્વારા ભારતના રાષ્ટ્રપતિ ડો. એ.પી.જે અબ્દુલ કલામ દ્વારા 28 ડિસેમ્બર 2003ના રોજ પ્રસ્તુત થયું હતું. તે દરમિયાન UGC ના ગોલ્ડન જ્યુબલી ઉજવણીના અંતિમ દિવસો ચાલતા હતા.

◆ તમારી પ્રગતિ ચકાસો

(3) ગ્રંથાલય સ્વયં સંચાલનમાં INFLIBNET નાં ફાળાનું વર્ણન કરો.

નોંધ : (1) તમારો જવાબ નીચે આપેલ જગ્યામાં લખો.

(2) આ એકમને અંતે આપેલ જવાબ સાથે તમારો જવાબ સરખાવો.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

14.6.2 વિકસિત ગ્રંથાલય સંચાર (DELNET) (Developing Library Network)

DELNET વિજ્ઞાન અને પ્રદ્યોગિકી માટે રાષ્ટ્રીય માહિતી તંત્ર (NISSAT) દ્વારા સહકાર આપવામાં આવે છે. વિજ્ઞાનિક અને ઉદ્યોગીક સંશોધન વિભાગ ભારત સરકાર અને વર્તમાનમાં રાષ્ટ્રીય માહિતી કેન્દ્ર, માહિતી પ્રદ્યોગિકીનો પ્રત્યાયન અને માહિતી પ્રદ્યોગિકી સમીતી. ભારત સરકાર અને ભારત આંતરરાષ્ટ્રીય કેન્દ્ર નવી દિલ્હી. તે 1992માં રજિસ્ટર બોડી બન્યું પરંતુ તેનું કાર્ય 1988થી શરૂ થયું. DELNET વાસ્તવિક રીતે દિલ્હી ગ્રંથાલય સંચાર તરીકે સ્થાપિત થયું હતું અને સંજોગાવશાત તેનું નામ વિકસિત ગ્રંથાલય સંચારમાં પરિવર્ત થયું.

14.6.2.1 હેતુઓ :

DELNET નીચેના હેતુઓને આધારે તેઓ કાર્ય કરે છે.

- ગ્રંથાલય સંચાર વિકાસ દ્વારા ગ્રંથાલયો વચ્ચે સ્રોત વહેંચણી જે વપરાશકર્તાને સંગ્રહિત કોમ્પ્યુટર કૃત માહિતીઓ પૂરી પાડે છે.
- માહિતી વિજ્ઞાન અને પ્રદ્યોગિકીના ક્ષેત્રમાં વૈજ્ઞાનિક સંશોધનને આવકારવા અને આ ક્ષેત્રમાં સંશોધન પરિણામના અમલીકરણ માટે નવા તંત્રનું સર્જન.
- સભ્ય ગ્રંથાલયોના માહિતી વિસ્તરણ અને સંગ્રહનું યાંત્રિક માર્ગદર્શન આપવું.
- યોગ્ય સંગ્રહ વિકાસ માટે પ્રયત્નો સંગઠિત કરવા અને શક્ય હોય ત્યાં બિનજરૂરી નકલ અટકાવવી.
- સંશોધન કેન્દ્રોનું સ્થાપન પુસ્તકોના સામુહિક સૂચિઓ, શ્રેણી અને નોંધ પુસ્તક સાહિત્ય જે બધા ગ્રંથાલયોનું હોય તેની જાળવણી કરવી.
- દસ્તાવેજ પહોંચાડવાની સુવિધા પૂરી પાડવી.
- પુસ્તક શ્રેણીમાં અને બિનપુસ્તક સાહિત્યમાં વિશિષ્ટ ઐતિહાસિક ડેટા બેઈઝનો વિકાસ યોજના નિષ્ણાંત અને સંસ્થાઓનો ડેટા બેઈઝ વિકાસ
- યાંત્રિક અને વિદ્યુતકીય સાધનોની જાળવણી તેનાથી ઝડપી માહિતી પ્રત્યાયન અને ઈમેઈલ પહોંચે છે.
- અન્ય રાજકીય, રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય સંચાર અને ગ્રંથાલયની સંગઠન હાલમાં DELNET ભારતમાંથી 800 સહીઓ ધરાવે છે અને 12 સભ્યો વિદેશમાંથી જેમાં નેપાળ, ઓમાન, ફિલીપાઈન્સ, શ્રીલંકા અને યુએસનો સમાવેશ થાય છે.

14.6.2.2 સેવાઓ :

DELNET નીચેની પ્રવૃત્તિઓ કરે છે.

ઓનલાઇન ડેટાબેઝ : DELNET સભ્ય ગ્રંથાલયો અને માહિતી કેન્દ્રને ઘણા બધા ડેટા બેઝ પૂરા પાડે છે.

- સામાન્ય પ્રત્યાયન સ્વરૂપમાં પુસ્તકની સામુહિક સૂચિ
- વર્તમાન તબક્કાઓની સામુહિક યાદી : વિજ્ઞાન અને પ્રયોગિક સામાજિક વિજ્ઞાન અને માનવ.
- તબક્કાઓની સામુહિક સૂચિ
- ભારતીય નિષ્ણાંત
- CDROM રેકોર્ડની સામુહિક યાદી
- સાઉન્ડ રેકોર્ડની સામુહિક યાદી
- સમાચાર પત્રોની સામુહિક યાદી
- શ્રેણીની સામુહિક યાદી : ગ્રંથાલય વ્યવસ્થાપન
- શ્રેણીની સામુહિક યાદી : પેટ્રોલીયમ અને નેશનલ ગેસ
- હિન્દી પુસ્તકનું સામુહિક સૂચિ
- વિવિધ પુસ્તકો અને ઉર્દૂ હસ્ત ડેટા બેઝ

ઓનલાઇન આંતર ગ્રંથાલય ધિરાણ : સભ્યો ગ્રંથાલયો આંતર ગ્રંથાલય ધિરાણ સુવિધા માટે ઓનલાઇન વિનંતી કરી શકે છે. DELNET દ્વારા દસ્તાવેજ વિનંતી કરનાર ગ્રંથાલય પાસે જાય છે. સભ્ય ગ્રંથાલયે વાર્ષિક ઉમેરણ માટે કિંમત ચૂકવવી પડે છે.

ઐતિહાસિક ડેટા બેઝનું સર્જન ને જાળવણી : DELNET માર્કના ધોરણોમાંથી ભૂતકાળની વાતચીતમાંથી આનંદિત કરે છે. DELNET ઐતિહાસિક ડેટા બેઝના સભ્ય ગ્રંથાલય માટે કે જેથી તેઓ પોતાના OPAC ને સર્જન કરે છે. આ દસ્તાવેજ પહોંચાડવની સેવા અને સ્ફેરનની કેન્દ્રની જાળવણીની સેવા તેના વપરાશ કર્તાના સંદર્ભ સેવા પૂરી મળે છે.

તાલીમ કાર્યક્રમ : DELNET NIC સાથે વેબ પેજ ડિઝાઇન, ઈન્ટરનેટ શોધ અને બીજા સ્ત્રોતોનાં મુદ્દે તાલીમ કાર્યક્રમનું આયોજન કરે છે. તે યાંત્રિક વાંચન પત્રક અને ઐતિહાસિક ધોરણો જેવા કે MARC 21 ના કોર્સનું પણ આયોજન કરે છે.

સભા, વ્યાખ્યાન અને વર્કશોપ : DELNET દ્વારા રાષ્ટ્રીય ગ્રંથાલય અને માહિતી સંચાર માટે વાર્ષિક સભાનું આયોજન થાય છે. જે દેશનાં વિવિધ ભાગોમાં યોજાય છે. આ ઉપરાંત DELNET દેશના વિભિન્ન ભાગોમાં તેમજ વિદેશમાં નિયમિત વર્કશોપ યોજે છે.

સમાચારપત્ર : DELNET સમાચાર પત્રને પ્રકાશિત કરે છે જેને “DELNET સમાચારપત્ર” કહે છે. તે DELNET ની વ્યવસાયિક પ્રવૃત્તિઓ સાથે પ્રત્યાયન કરે છે.

ઈન્ટરનેટ, ઈ-મેઈલ અને વિડીયોકોન્ફરન્સ : રાષ્ટ્રીય માહિતી કેન્દ્ર દ્વારા DELNET ઈ-મેઈલ સુવિધા પૂરી પાડે છે. NIC દ્વારા તે દિલ્હીના સભ્ય ગ્રંથાલયોને ઈન્ટરનેટ જોડાણ પૂરું પાડે છે.

DELNET સભ્ય ગ્રંથાલયોને કિંમતી સેવા પૂરી પાડે છે. તે ઊંડી રીતે વિકાસની સ્વયં સંચાલિત સેવામાં સામેલ હોય છે. DELNET આધુનિક ગ્રંથાલય સર્જન માટે માહિતીની વિવિધ પ્રક્રિયા તરફ પણ કામ કરે છે.

◆ તમારી પ્રગતિ ચકાસો

(4) DELNET દ્વારા ઉપલબ્ધ વિવિધ સેવાઓનું વર્ણન કરો.

નોંધ : (1) તમારો જવાબ નીચે આપેલ જગ્યામાં લખો.

(2) આ એકમને અંતે આપેલ જવાબ સાથે તમારો જવાબ સરખાવો.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

14.6.3 કલકત્તા ગ્રંથાલય સંચાર (CALIBNET) (Calcutta Library Network)

CALIBNET નો શહેરી સંચાર તરીકે 1993માં સ્થાપન થયું. કે જે NISSAI દ્વારા આર્થિક સહકાર સાથે કલકત્તાના 38 ગ્રંથાલયોને જોડે છે. આ સંસ્થાનો મુખ્યહેતુ વ્યવસ્થિત આંતર ગ્રંથાલય સંગઠન અને અસરકારક સ્રોત વિસ્તરણ સંચારિત ગ્રંથાલયો અને સંગઠન આપવાનો છે. અમલીકરણ ઈ-મેઈલ, ફાઈલ સ્થળાંતર, અંતરીયાળ લોર્ગીંગ અને દસ્તાવેજ પ્રક્રિયાને સહકાર આપે છે. સ્પર્ધક ગ્રંથાલયોએ તેનાં કાર્યોને કોમ્પ્યુટરકૃત કર્યા છે. જેનાં પત્રક, શ્રેણી નિયંત્રણ, સંપાદન અને ભંડોળ સરકલુલેશન અને વપરાશકર્તા સેવાનો સમાવેશ થાય છે. સ્પર્ધક ગ્રંથાલયોના વપરાશકર્તાઓને સંચાર સેવા કેન્દ્ર વૈશ્વિક માહિતીની સેવા પૂરી પાડે છે.

CALIBNET માહિતીની જરૂરિયાતનું સંચાલન અને તેના સભ્યોને અસરકારક નિરાકરણ આપે છે. 1986માં NISSAS દ્વારા આ યોજનાને સહકાર આપવામાં આવ્યો અને વેસ્ટ બંગાળ ભારતીય સરકારી મંડળ હેઠળ ચાલતી CALIBNET સાથે આનું સંચાલન કરતી આ કેન્દ્ર જાદવપુર યુનિવર્સિટી, કલકત્તામાં સ્થિત છે.

14.6.3.1 હેતુઓ :

CALIBNET સ્થાપન દેશના કાર્ય ક્ષેત્રીય સમસ્યાઓ, ખાસ કરીને વેસ્ટ બંગાળનું નિરાકરણ કરવા થયું છે. મુખ્ય હેતુ વેસ્ટ બંગાળમાં સ્થિત ગ્રંથાલયો અને માહિતીને માહિતી સર્જન અને પ્રક્રિયા સુવિધા પૂરી પાડે છે. આ મુખ્ય હેતુ બીજા અન્ય હેતુ દ્વારા સહકાર મેળવે છે, જે નીચે મુજબ છે.

- કલકત્તા ગ્રંથાલયમાં અંતરીયાળ ઓનલાઈન માહિતી પ્રક્રિયાની સુવિધા અને અન્ય વિશિષ્ટ ડેટાબેઝ
- વૈશ્વિક ઉપલબ્ધ માહિતી, માહિતીને પ્રાપ્ત કરવા યાંત્રિક પ્રક્રિયા પૂરી પાડવી.

14.6.3.2 સેવાઓ :

CLIBNET નીચે મુજબની સેવાઓ પૂરી પાડે છે.

સોફ્ટવેરનો વિકાસ : ગ્રંથાલય પ્રવૃત્તિઓને સહકાર આપવા માટે બે સોફ્ટવેરનું સંશોધન અને વિકાસ થયો છે.

સંજુકતા : અંતરીયાળ કેન્દ્રો માટે ઓનલાઈન પ્રક્રિયા પૂરી પાડવા CALINET કેન્દ્રિય ડેટાબેઝ વપરાય છે. જે સંગ્રહના વિકાસ માટે આ સોફ્ટવેરનો ઉપયોગ કરે છે. આ સોફ્ટવેર માહિતી ઉત્પાદન, વ્યવસ્થાપન અને માહિતી શોધના વિકલ્પો પૂરા પાડે છે.

પારીપર : જુદાં ઐતિહાસિક ધોરણો જેવા કે USMARC, UNIEMARC અને CCF ની વચ્ચે ઐતિહાસિક માહિતીનો આંતરીક બદલાવ માટે પરસ્પર સહકાર

આપે છે. તે અન્ય સ્વરૂપને ISO-2709 સ્વરૂપમાં ફેરવે છે કે જે CALIBNET નાં કેન્દ્રિત ડેટાબેઝ માટે મહત્વના છે.

વર્તમાન જથ્થા સર્વિસ : કોન્ફાઈલ સેવા : કોન્ફાઈલ વર્તમાન જથ્થા સેવા છે. તે જુદાં સ્વરૂપના લગભગ 20,000 સામાયિકને આવરે છે.

દસ્તાવેજ પહોંચાડવાની સેવા : કેલિબોર્ડર : કેલિબોર્ડર એ દસ્તાવેજ પહોંચાડવાની સેવા છે જે ગમે તે લેખની પૂર્ણ માહિતીને પહોંચાડે છે.

માહિતીનો પસંદગીયુક્ત ફેલાવો : કોનએલર્ટ : કોનએલર્ટ સેવા એ વર્તમાન ઐતિહાસિક માહિતીને દોરવાની છે. તે ગ્રંથાલય સ્વયંસંચાલિત પ્રક્રિયા પૂરી પાડે છે. વપરાશકર્તા ચાવીરૂપ શબ્દોને આધારે પ્રોફાઈલનું સર્જન કરે છે. વપરાશકર્તાની માંગ મુજબ તેને દસ્તાવેજ પૂરા પાડવામાં આવે છે.

સંસ્થાકીય સ્ત્રોત વિકાસ સેવા : CALIBNET સંસ્થાને ગ્રંથાલય બાંધવામાં સહકાર આપે છે. ગ્રંથાલયનાં સ્વયં સંચાલનમાં અને સર્જન માટે જરૂરી માહિતી અને સેવા-સલાહ પૂરી પાડે છે ને વિશાળ તાલીમ કાર્યક્રમો અને સંચારીત જરૂરિયાતોને લગતા કોર્સનું આયોજન કરે છે.

ડેટાબેઝ : CALIBNET કોલકત્તા ગ્રંથાલયના ડેટાબેઝને મેળવવાનું કાર્ય કરે છે. તે એશિયાટીક સોસાયટીનાં સામયિક અને કલકત્તા ગ્રંથાલય દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલા શ્રેણીને જાળવવાનું પણ કાર્ય કરે છે. વેબસાઈટ દ્વારા CALIBNET જોડાણ પૂરું પાડે છે.

- ભારતમાં ગ્રંથાલય સ્ત્રોતો
- વૈશ્વિક ગ્રંથાલય પત્રક
- વિશ્વની રાષ્ટ્રીય ગ્રંથાલયો

વેસ્ટ બંગાળમાં CALIBNET સક્રિય ગ્રંથાલય સંચાર છે. વેબસાઈટ દ્વારા તે કેટલીક સેવાઓ પૂરી પાડે છે.

◆ તમારી પ્રગતિ ચકાસો :

(5) CALIBNET દ્વારા ઉપલબ્ધ સેવાઓનું વર્ણન કરો.

નોંધ : (1) નીચે આપેલ જગ્યામાં જ તમારો જવાબ લખો.

(2) આ એકમને અંતે આપેલ જવાબ સાથે તમારો જવાબ સરખાવો.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

14.6.4 અમદાવાદ ગ્રંથાલય સંચાર (ADINET) (Ahmedabad Library Network)

અમદાવાદના અને તેના આસપાસની ગ્રંથાલયો અને માહિતી કેન્દ્રોમાં સંગઠનનો વિકાસ થાય તેથી ADINET ની સ્થાપના થઈ. NISSAT ની મદદ દ્વારા તેની 1994માં સ્થાપના થઈ. સભ્ય ગ્રંથાલયો વચ્ચે સંચાર દ્વારા તે સ્ત્રોત વહેંચણી અને માહિતીનો જાહેર ફેલાવો કરે છે. તેનું કેન્દ્ર INFLIBNET અમદાવાદમાં છે.

14.6.4.1 હેતુઓ :

ADITNET નીચેના હેતુઓ માટે સ્થાપના થઈ.

- અમદાવાદ અને તેની આસપાસનાં ગ્રંથાલયો અને માહિતીકેન્દ્રોના સંગઠનનો વિકાસ કરવો.
- અમદાવાદમાં અને તેની આસપાસમાં આર્થિક, વૈજ્ઞાનિક અને યાંત્રિક માહિતીનું અસરકારક સંચારમાં સંકલન
- કેન્દ્રિય ઓન લાઈન સામૂહિક પત્રક કે જેનાં પુસ્તક, શ્રેણી અને બિન-પુસ્તક સાહિત્ય દ્વારા અમદાવાદમાં અને તેની આસપાસનાં ગ્રંથાલય અને માહિતી કેન્દ્રોને સ્ત્રોત વહેંચણીની સુવિધા પૂરી પાડવી.
- રાજકીય, રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય ગ્રંથાલય અને માહિતી કેન્દ્રનું સંગઠન કે જેથી માહિતી અને દસ્તાવેજોની અદલાબદલી થઈ શકે.
- સભ્ય ગ્રંથાલયોને સંગ્રહ, વહેંચણી અને માહિતીનાં ફેલાવા માટે યાંત્રિક માર્ગદર્શન.
- જ્યારે શક્ય હોય ત્યારે યોગ્ય સંગ્રહ વિકાસ પ્રયત્નોનું સંગઠન
- ડેટાબેઝની યોજનાઓ, વિશિષ્ટતાઓ અને સંસ્થાઓનો વિકાસ
- વપરાશકર્તાઓમાં જાગૃતતાનું સર્જન અને માહિતીની ઉપયોગિતા માટે શિક્ષણ પૂરું પાડવું
- અમદાવાદ અને તેની આસપાસના વપરાશકર્તાઓને યોગ્ય અને જરૂરિયાત મુજબના સ્ત્રોતોનો વિકાસ
- ગ્રંથાલય અને માહિતી કેન્દ્રનાં વપરાશકર્તાઓને મદદ અને વ્યક્તિગત કે જે વિભિન્ન વ્યવસાયોમાં છે તેને તેનાં રસ મુજબની માહિતી આપવી.

14.6.4.2 સેવાઓ :

ADINET નીચેની સેવાઓ આપે છે :

ડેટાબેઝ : ADINET રેફરલ કેન્દ્ર તરીકે કાર્ય કરે છે અને અમદાવાદની અને અમદાવાદ આસપાસની બધા ગ્રંથાલયોને ડેટાબેઝની જાળવણી કરે છે. તેની પાસે વર્તમાન 100 ગ્રંથાલયોના ડેટાબેઝો છે. ADINET પાસે વેબસાઈટ દ્વારા ગુજરાતમાં કાર્યકરતા ગ્રંથાલયનાં માહિતી આધારો છે.

આંતર ગ્રંથાલય ધિરાણ અને દસ્તાવેજ વહેંચણી : કોઈપણ તબક્કા શ્રેણીની શોધ, પુસ્તક, અહેવાલ, મહાનિબંધ અને બિન પુસ્તક સાહિત્ય જેમ કે ઓડીયો-વિડિયો સાહિત્ય માટે રેફરલ કેન્દ્રનું કામ ADINET કરે છે. તે અમદાવાદ ક્ષેત્રના ગ્રંથાલયોને આંતર ગ્રંથાલય ધિરાણની સુવિધા આપે છે. આ ઉપરાંત ક્ષેત્રીય ગ્રંથાલયો દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલ સામયિક લેખોની ઝેરોક્ષ પણ પૂરી પાડે છે.

ગ્રંથાલય અને માહિતી વિજ્ઞાન સામયિકનો હાલનો જથ્થો : ADINET સભ્ય ગ્રંથાલયો માટે ગ્રંથાલય અને માહિતી વિજ્ઞાન સામયિક જથ્થા પેજની યાદી પૂરી પાડે છે. માંગ મુજબ તે ચોક્કસ લેખ પહોંચાડવાની સેવા પણ પૂરી પાડે છે.

ગ્રંથાલય વ્યવસાયિકો માટે સતત શિક્ષણ અને કૌશલ્ય-જ્ઞાન : ADINET ઘણી વ્યવસાયિક પ્રવૃત્તિઓ વર્ષ દરમિયાન કરે છે. તે ગ્રંથાલય વિજ્ઞાનનાં તાજેતરમાં સ્નાતક વિદ્યાર્થીઓ માટે કોર્સ ચલાવે છે.

14.11 સંદર્ભ અને વિશેષ વાંચન (REFERENCES AND FURTHER READING)

Bal Krishnan, Shyam. (2000). *Networking and the future of libraries*. New Delhi: Ess Ess.

Basandra, Suresh K. (1999). *Computer today*. New Delhi: Galgotia.

Jha, Pawan Kumar. *Library networks and network based information services in India*, <<http://pawankumarjha.tripod.com/dissertation/chapter3.html>>

Kaul, S. *Information resource sharing models in developing countries: a network emerging from the World Bank supported environmental management capacity building project.* <<http://www.m-potsdam.de/~IFLA/INSPELA>> 1 -1 kasu.pdf

National Commission on Libraries and Information Science. (1975). *Towards a national progress for libraries and information services: goals for action.* Washington: Govt. Printing Office.

Prasad, Kiran. (2004). *Information and communication technology.* New Delhi: BR Publishers.

Ramamurthy, C.R. (2003). *Globalisation and library information networking.* New Delhi: Author Press.

Raman Nair, R. (2003). *Information technology for participatory development.* New Delhi: Kaveri.

Satyanarayana, R and Rajan, T.N. (1984). *Information networks: structure and operation with reference to India.* In: *International Information Communication and Education*, pp. 156.

Websites

- ADINET : “www.alibnet.org
CALIBNET : www.calibnet.org
DELNET : <http://delnet.nic.in>
INFLIBNET : <http://www.inflibnet.ac.in>
MALIBNET : <http://www.angelfire.com/in/malibnet>
MYLIBNET : <http://www.myUbnet.org>